

Jeszke, Jaromir

"Historia leków naturalnych. T. 3: Ziołolecznictwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny; T. 4: Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych", pod red. B. Kuźnickiej, Warszawa 1993 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 1/2, 110-113

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Historia leków naturalnych, pod red. B. Kuźnickiej, t. 3, *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa, Wyd. IHNOiT PAN, 1993, ss. 169.

Problematyka etnomedyczna i etnofarmaceutyczna rzadko znajduje się w kręgu głównych zainteresowań polskich historyków medycyny, farmacji oraz przedstawicieli innych dyscyplin historycznych. Najczęściej jest ubocznym nurtem penetracji naukowych uczonych reprezentujących nauki o kulturze oraz historyków. Jako przedmiot pierwszoplanowych, zakrojonych na szerszą skalę, studiów jest traktowana przez nielicznych tylko badaczy. Trudno więc mówić o systematycznych na tym polu badaniach, ich poziom i zakres są bardzo zróżnicowane i nie dają podstaw do ujęcia syntetycznego. Brak takich dociekań, jeżeli za ich przedmiot przyjąć potoczną świadomość w zakresie zdrowia i choroby oraz wynikające stąd dyrektywy zachowań, wydaje się bardzo dolegliwy w świetle wdrażania programów kształtowania postaw prozdrowotnych i profilaktycznych. Przyszły lekarz, pielęgniarka czy specjalista z zakresu promocji zdrowia nie mają możliwości poznania na studiach kulturowych warunkowań społecznych zachowań zdrowotnych, a co się z tym wiąże wykorzystania tej wiedzy później w procesie kształtowania pożądaných postaw. Podstawy etnomedycyny nie są wykładane, w odróżnieniu od uczelni amerykańskich i zachodnioeuropejskich, na polskich akademiach medycznych, co powoduje w konsekwencji niedostrzeżenie problemu w praktyce.

Do nielicznych wyjątków od tej reguły zaliczyć należy wydaną pod redakcją B. Kuźnickiej serię wydawniczą pt. *Historia leków naturalnych*. Pierwszy tom pt. *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej* ukazał się w 1986 r., następny pt. *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznaństwa* w 1989 r. Po dłuższej przerwie ukazały się w 1993 r. aż dwie kolejne części tego wydawnictwa. Tom trzeci pt. *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny* łamie przestrzeganą do tej pory zasadę problemowego ujęcia prezentowanej na jego łamach tematyki, koncentrując rozważania wokół wybranego regionu. Nie oznacza to trwałej zmiany profilu *Historii leków naturalnych*. Na obecnym etapie rozwoju badań etnofarmaceutycznych nie ma możliwości przedstawienia pełnej charakterystyki lekoznaństwa ludowego wyodrębnionych kulturowo obszarów Polski i podążania tą drogą w kierunku pełnej syntezy. Wybór zagadnień zawartych w tomie trzecim podyktowany był względami szczegól-

nymi. Rzeszowszczyzna będąca od szeregu lat terenem penetracji badaczy zainteresowanych etnobotaniką oraz etnofarmacją jest uważana za wyjątkowo interesujący dla takich studiów obszar. Skłoniło to Pracownię Historii Nauk o Leku IHNOiT PAN, kierowaną przez B. Kuźnicką, do zorganizowania w 1991 r. w Łańcucie i Rzeszowie sympozjum poświęconego etnofarmacji tego regionu. Większość prezentowanych wówczas referatów, wzbogaconych o kilka artykułów przedstawiciele nauk o kulturze, składa się właśnie na zawartość tej książki.

Warto, wobec niedostatku prac teoretyczno-metodologicznych na polu etnomedycyny i etnofarmacji, zwrócić uwagę na fakt, że ta problematyka znalazła się w kręgu zainteresowań wydawcy serii i organizatorów sesji. Wymienić tutaj należy artykuły D. Penkali-Gawęckiej, antropologa kultury, pt. *Perspektywa etnologiczna w badaniach nad medycyną komplementarną* i zawarte tam interesujące rozważania definicyjne autorki, oraz socjologa, W. Piątkowskiego pt. *Z badań socjomedycznych nad lecznictwem ludowym w Polsce. Wybrane problemy metodologiczne*. I on także poświęca nieco uwagi zagadnieniom definicyjnym, ale również „irracjonalizmowi” lecznictwa ludowego oraz wiarygodności źródeł. Nurt refleksji ogólniejszej natury dopełnia artykuł T. Bieńkowskiego poświęcony dawnemu symbolizmowi świata natury widziany oczami historyka nauki.

Pozostałe prace składające się na omawiany tom można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej należą artykuły o charakterze etnologicznym, poświęcone odrębnościom kultury ludowej regionu rzeszowskiego i jego lecznictwa ludowego w XIX i XX w. (K. Ruszel), lekoznaństwu Huculów, Łemków i Bojków (E. Bokszan, T. Tereszczuk) oraz dwa szkice traktujące o roślinach zielnych święconych w dniu Matki Boskiej Zielnej (L. M. Czyż) i stosowanych w ludowych strojach dziewczęcych (A. Targońska). Druga grupa prac dotyczy dziejów badań nad ziołolecznictwem ludowym Rzeszowszczyzny i ma charakter źródłoznawczy. Analizowane są studia nad tym zagadnieniem F. Kotuli (L. M. Czyż, B. Wysakowska), J. Rostafińskiego (P. Köhler) oraz A. Kotowicza (T. Ślawnski). Poza wymienionymi nurtami znajduje się artykuł traktujący o historii i stanie poznania szaty roślinnej regionu (A. Zemanek, B. Zemanek). Zwraca uwagę duża różnorodność tematyki, ujęć oraz rangi poruszanych problemów, a często jedynym spoiwem był tylko obszar. Nie podjęto próby dokonania, choćby poprzez dobór bardziej jednolitych referatów, syntezy rzeszowskiej etnofarmacji. Skoncentrowanie uwagi np. tylko na zagadnieniach źródłoznawczych stanowiłoby również do pewnego sto-

pnia kontynuację pierwszej części serii, uchylając, przynajmniej częściowo, zarzut niekonsekwencji polityki wydawniczej. Zapewne po prostu nie pozwalał na to stan badań. W zakresie etnofarmacji i etnobotaniki znaleźć tam można, należy to szczególnie podkreślić, wiele ważnych informacji, przydatnych w badaniach porównawczych nad ludowymi środkami leczniczymi różnych regionów. Tę niewątpliwie cenną książkę uzupełniają, co bardzo istotne ze względu na lokalną specyfikę, skorowidze łacińskich i polskich nazw roślin oraz skorowidz nazwisk.

Jedną z największych bolączek nurtujących badaczy działających na polu szeroko pojętej etnomedycyny jest brak prac choćby tylko porządkujących nazewnictwo i typy praktyk ogromnej liczby nienaukowych uzdrowicieli oraz stosowanych przez nich środków leczniczych. Już wiele lat temu zwracali na ten fakt uwagę socjologowie, etnologowie i językoznawcy. Sugestie podjęcia w tym kierunku studiów były formułowane również w gronie uczestników seminarium etnofarmaceutycznego działającego przy Pracowni Historii Nauk o Leku IHNOiT PAN. Znalazły one swoje miejsce w planach naukowych wymienionej pracowni – we współpracy z licznymi instytucjami naukowymi podjęto trud opracowania leksykonu polskich gwarowych nazw roślin leczniczych. Rezultatem tych działań jest tom czwarty *Historii leków naturalnych* pt. *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*. Książka nie jest oczekiwanym kompendium i nie należało się chyba spodziewać takich efektów po kilkuletnich zaledwie badaniach. Jest natomiast obiecującym sygnałem zwiastującym, jak można wywnioskować ze *Słowa wstępnego* B. Kuźnickiej, szereg dalszych prac z tego zakresu. Gdyby nadzieje te okazały się uzasadnione, znacznemu usprawnieniu uległby, w niezbyt odległym czasie, warsztat naukowy badaczy parających się tą dziedziną wiedzy.

Spośród zawartych w niej studiów dwa poświęcono zagadnieniom wprowadzającym, o charakterze diagnostycznym, dotyczącym językoznawczego ujęcia nazewnictwa botanicznego (K. Handke) oraz stanu badań nad nazwami roślin polskich (L. Wajda-Adamczykowa). Trzy opracowania mają charakter źródłoznawczy. Poświęcone są średniowiecznym źródłom do dziejów botaniki i zioloznawstwa (A. Zemanek), nazwom roślinnych afrodyzjaków w herbarzach staropolskich (A. Spólnik) oraz badaniom nad nazewnictwem roślin leczniczych prowadzonym w XIX w. przez J. Rostafińskiego (P. Köhler). Wreszcie dwa artykuły skupiają swoją uwagę na nazewnictwie regionalnym, obejmując swoim zainteresowaniem nazewnictwo góralskie na tle porównawczym (W. Bu-

dziszewska) oraz Poleszuków zachodnich (P. Michajłow). Tom czwarty, podobnie jak poprzedni, zaopatrzony został w indeks łacińskich, polskich i białoruskich nazw roślin oraz skorowidz nazwisk.

Kontynuacja *Historii leków naturalnych*, jaką stanowią t. 3 i 4 tego wydawnictwa stanowi wyraz, nielicznych na polu etnobotaniki, etnofarmacji i etnomedycyny konsekwentnych dążeń badawczych, umożliwia, na miarę polskich warunków, regularną publikację wyników studiów. Godnym uwagi jest także fakt ukształtowania się wokół wydawnictwa dość stabilnego zespołu współpracowników. Analiza treści chociażby dwóch ostatnich tomów wskazuje, że zakres ich zainteresowań znacznie wykracza poza problematykę ściśle etnofarmaceutyczną. Żałować więc należy, że niewielki nakład bardzo ogranicza zainteresowanym kręgom dostępność tej cennej serii.

Jaromir Jeszke

Poznań